

## Δυσφορία μέσα στην οικογένεια

της Katty Langelez-Stevens

Εάν υπάρχει κάτι που καταδεικνύει τη δυσφορία μέσα στον πολιτισμό στην εποχή μας, αυτό είναι οι οικογένειες. Η οικογένεια, όπως και η πατρική φιγούρα, δεν είναι πλέον η ίδια. Παρότι διατηρεί ακόμα μια επίφαση παραδοσιακότητας, έχει υποστεί δριμύ μετασηματισμό και παρουσιάζεται με διάφορες και ποικίλες μορφές: διαλυμένη, ανασυγκροτημένη, με παιδιά από διαφορετικούς γάμους για κάθε σύντροφο, μονογονεϊκή, ομογονεϊκή ή ακόμα και τρι-γονεϊκή. Οι επινοήσεις δεν έχουν τέλος όταν χρειάζεται να βρεθεί ένας τρόπος για να οικοδομηθεί [bricoler] μια οικογένεια, ιδίως τώρα που ο νόμος έχει θέσει υπό αμφισβήτηση τους οικογενειακούς κώδικες που είχαν καθιερώσει τον πατέρα ως τον αναγκαίο πατέρα όλων των παιδιών που γεννιούνται μέσα στον γάμο. Αυτή η ανακατανομή ρόλων στόχευσε πρωτίστως τον πατρικό εκπρόσωπο· το δίχως άλλο, έπρεπε να καταβληθεί προσπάθεια για να διατηρηθεί κάτι από την πατριαρχία, η οποία, παρ' όλα αυτά, δυσκολεύεται να ανταπεξέλθει στα συντονισμένα χτυπήματα του επιστημονικού και του καπιταλιστικού λόγου.

Η οικογένεια είναι ο πρώτος ανθρώπινος θεσμός· είναι, επομένως, συμβολικός και όχι φυσικός. «Το να σκεφτόμαστε την οικογένεια ως κάτι που απορρέει από τη φύση είναι πράγματι δελεαστικό, καθώς αυτός ο τύπος δεσμού υπάρχει ανάμεσα στα ζώα». Εάν βρίσκεται στη ρίζα του ανθρώπινου θεσμού, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι αποτελεί και το σημείο εκκίνησης όλων των άλλων, και ιδιαιτέρως των θεσμών φροντίδας. Ως υποκατάστατα ή ως προεκτάσεις της οικογένειας, οι θεσμοί δεν μπορούν παρά να εργάζονται με τις οικογένειες. Μπορούν να αποστασιοποιηθούν από το οικογενειακό ιδεώδες εστιάζοντας στην κλινική του υποκειμένου, αλλά δεν μπορούν να το διαχωρίσουν από τον πρωταρχικό Άλλο, το όχημα της γλώσσας του, η ενσάρκωση της οποίας απορρέει πάντοτε από την οικογένεια, όσο συρρικνωμένη ή απύσα κι αν είναι.

Στο κείμενό του «Οικογενειακές υποθέσεις στο ασυνείδητο», ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ επικαιροποιεί τον ορισμό της οικογένειας σήμερα. Η οικογένεια δεν έχει πλέον την καταγωγή της στον γάμο, αλλά «η οικογένεια έχει την καταγωγή της στην παρεξήγηση, τη μη συνάντηση, την απογοήτευση, τη σεξουαλική κακοποίηση ή το έγκλημα [...] Η οικογένεια διαμορφώνεται από το Όνομα-του-Πατρός, από την επιθυμία της Μητέρας, από τα αντικείμενα α [...] Η οικογένεια ενώνεται ουσιαστικά από ένα μυστικό, ενώνεται από κάτι το ανείπωτο [...], είναι πάντοτε ένα μυστικό για την απόλαυση: από τι απολαμβάνουν ο πατέρας και η μητέρα;».

Η οικογένεια είναι κατά συνέπεια ο προνομιακός τόπος όπου εκφράζεται η δυσφορία μέσα στον πολιτισμό. Εάν η οικογένεια είναι θεμελιωμένη για να ικανοποιήσει τον Έρωτα, η εξαπόλυση του Θανάτου, όπως σε κάθε ανθρώπινο δημιούργημα, προσδένει εκεί τον ζυγό του διαμέσου του υπερεγώ. Στο πολύ σημαντικό κείμενό του για τα οικογενειακά συμπλέγματα, ο Ζακ Λακάν είχε ήδη προαναγγείλει την προγραμματική εξαφάνιση της πατερναλιστικής οικογένειας, υπογραμμίζοντας ότι το οιδιπόδειο σύμπλεγμα ήταν άρρηκτα δεμένο με αυτή. Ο Ζακ-Αλέν Μιλέρ επισημαίνει επίσης ότι τα οικογενειακά συμπλέγματα, όπως τα αναπτύσσει ο Λακάν, αποτελούν μια προεικόνιση του στρουκτουραλισμού του. Δίχως την πατερναλιστική οικογένεια, τον τόπο διαμόρφωσης του ασυνείδητου που δομείται από τα συμπλέγματα, μπορεί κανείς να διακρίνει την προοδευτική εξαφάνιση του Οιδίποδα και των κλασικών νευρώσεων. Ο νέος ορισμός του ασυνείδητου που προτείνει ο Λακάν το 1957 «το ασυνείδητο δομημένο σαν γλώσσα», επιτρέπει να ξεπεραστεί το αδιέξοδο του οιδιπόδειου μυθιστορήματος όπως αναπτύχθηκε από τον Φρόιντ.

Η δυσφορία μέσα στην οικογένεια μεταφράζεται σε μια πληθώρα συμπτωμάτων στα παιδιά και τους εφήβους: το καταμαρτυρούν οι όλο και πιο συχνές προσφυγές στους «ψ» για τη θεραπεία των «δυσ-», όπως επίσης η βία και η τοξικομανία που επικρατούν στους εφήβους, για να μην αναφέρουμε τις πολυάριθμες καταγγελίες για παρενόχληση και σεξουαλική κακοποίηση. Η άλλη όψη αυτής της κλασικής προσέγγισης θα ήταν να θέσουμε υπό αμφισβήτηση τον ρόλο που παίζουν οι έφηβοι και τα παιδιά του σήμερα όταν

εναντιώνονται στις οικογενειακές δομές προκειμένου να τις διαλύσουν. Επομένως, είναι σημαντικό να προσδιοριστεί ποια μπορεί να είναι η θέση του ψυχαναλυτή στη συνάντησή του με αυτά τα νέα υποκείμενα και τους νέους τρόπους ύπαρξής τους.

Το κύριο σημαίνον του έρωτα ρυθμίζει τον σχηματισμό και τον χωρισμό των ζευγαριών και, ως εκ τούτου, των οικογενειών· όμως, το τίμημα αυτής της αμφίπλευρης ελευθερίας, την οποία δεν θα τολμούσαμε πλέον να αμφισβητήσουμε, είναι βαρύ για τις οικογένειες. Εκεί όπου κυριαρχούσε η υπόσχεση μιας δέσμευσης, με όλες τις ηθικές της συνδηλώσεις, και εκεί όπου άλλοτε θα μπορούσε να είχε επικρατήσει ο εγκλωβισμός σε μια σιδηρά τάξη υπό την αιγίδα της θρησκευτικής ηθικής, σήμερα είναι η ερωτική περιπλάνηση που καθιστά τα ζευγάρια και τους απογόνους τους έρμαιοι σε διαμάχες και στο μοίρασμα των περιουσιών. Το να φτιάξει κανείς μια οικογένεια σήμερα προϋποθέτει την επινόηση νέων τρόπων δημιουργίας δεσμών, συμβίωσης και εύρεσης αυτοσχέδιων λύσεων [ bricoleur ] μέσα σε έναν χώρο και χρόνο που είναι πιο προσωρινοί από ποτέ.

Στις μητροπόλεις μας, ωστόσο, συνυπάρχουν οικογένειες που δεν έχουν βιώσει τις επιπτώσεις των μετασχηματισμών που προήλθαν από τις συγκρούσεις της νεολαίας, τις εκστρατείες για ισότητα των φύλων κ.λπ. Έρχονται από διάφορα μέρη του κόσμου και λειτουργούν με παραδοσιακές δομές οι οποίες είναι συχνά άρρηκτα συνδεδεμένες με θρησκευτικές πρακτικές. Μέσα σε αυτή την τεράστια ετερογένεια και ποικιλομορφία, την οποία η κοινωνία μας επέτρεψε να αναπτυχθεί λόγω της παγκοσμιοποίησης και του ανοίγματος στους άλλους, στον διαφορετικό Άλλο, βλέπουμε τα υποκείμενα να διχάζονται ανάμεσα σε δύο λόγους του κυρίου: εκείνον της οικογένειας και εκείνον των αξιών που διαπερνούν την κοινωνία, όπως για παράδειγμα τον λόγο του woke.

Το άγχος είναι σήμερα το κυρίαρχο σύμπτωμα σε ό,τι αφορά την οικογένεια. Είναι πολύ ισχυρότερο από τα σωματικά συμπτώματα και την ενοχή. Ωθεί έναν αριθμό υποκειμένων να αποφασίσουν να μη δημιουργήσουν οικογένεια, καθώς αισθάνονται ανήμπορα μπροστά στο μέλλον. Δεν ξέρουν

πού να βρουν ένα στήριγμα απέναντι στις προκλήσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπη η κοινωνία στην προσπάθειά της να ρυθμίσει αυτό που η ανθρώπινη απόλαυση δεν παύει να παράγει υπό την μορφή εισβλητικών αποβλήτων και πολεμικών ξεσπασμάτων.

Η εισαγωγή αυτού που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε απεριόριστο Άλλο (το διαδίκτυο και τις εφαρμογές του), απορρυθμισμένος (με τους δικούς του κώδικες που ξεφεύγουν από τις νομοθεσίες που δυσκολεύονται να πλαισιώσουν τη χρήση τους) και παντογνώστης (τεχνητές νοημοσύνες), συμβάλλει στην αποδιοργάνωση των δεσμών μέσα στον πυρήνα των οικογενειών. Υπερπληροφορημένα, παραπληροφορημένα, συνεπαρμένα από τις ειδήσεις του κόσμου, τα υποκείμενα έρχονται αντιμέτωπα με μια απεριόριστη απόλαυση για την οποία δεν είναι κατάλληλα προετοιμασμένα. Αυτό το ανθρώπινο εργαλείο, όπως κάθε ανθρώπινο δημιούργημα, μεταδίδει το καλύτερο και το χειρότερο και έχει άμεσο αντίκτυπο στη *Δυσφορία μέσα στην οικογένεια*.

Εντούτοις, η οικογένεια είναι επίσης το ένα προς ένα των μελών που την απαρτίζουν -παππούδες, γονείς, παιδιά, ξαδέρφια κ.ο.κ- και ό,τι καθένα από αυτά φέρνει στο προσκήνιο — τη δική του νεύρωση ή τρέλα, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να κατευνάσει, ενώ σε άλλες να οδηγεί στο χειρότερο.

Το PIPOL 12 θα αποτελέσει μια ευκαιρία να εξετάσουμε τι σημαίνει σήμερα αυτή η έννοια της οικογένειας, τι περιλαμβάνει και τι όχι ως προς τη νέα διάταξη των οικογενειών, εκεί όπου οι επιταχυνόμενες αλλαγές στους κοινωνικούς δεσμούς δεν παύουν να εκδηλώνονται στις απαιτήσεις και τις τροπικότητες μιας υπό επινόηση κλινικής και τις οποίες παρατηρούμε στην πρακτική μας.

*Μετάφραση: Ισιδώρα Στανιμεράκη*

